

eser olduğu tahmin edilmekte, Sâcî'nin *Ahıkâmü'l-Kur'ân* adlı bir eserinin daha olduğu bildirilmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Ebû Hâtîm, *el-Cerh ve't-ta'dil*, III, 601; İbnü'n-Nedîm, *el-Fihrist* (Tecdüdd), s. 266; Dârekutnî, *Ta'likât 'ale'l-Mecrûhîn li'bn Hibbân el-Büstî* (nşr. Halîl b. Muhammed el-Arabî), Kahire 1414/1994, neşreden giriş, s. 27-33; Şîrâzî, *Tabakâtü'l-fukahâ'a*, s. 104; İbn Hayr, *Fehrese*, s. 210; İbnü'l-Esir, *el-Lübâb*, II, 90, 261; Zehebî, *A'lâmü'n-nübela'*, XIV, 197-200; a.mlf., *Tezkiretül-huffâz*, II, 709-710; a.mlf., *Mizânü'l-i'tidâl*, II, 79; Sübkî, *Tabakât* (Tanâhî), III, 299-301; İbn Kâdî Şühbe, *Tabakâtü's-Şâfi'iyye*, I, 94-95; İbn Hacer, *Lisânü'l-Mizân*, II, 488-489; *Keşfü'z-zunûn*, I, 32; İbnü'l-İmâd, *Şezerât* (Arnaût), IV, 36; Kehhâle, *Mu'cemü'l-mü'ellifin*, IV, 184; Necm Abdurrahman Halef, *İstidrâkât 'alâ Târîhi't-türâsi'l-Arabî*, Cidde 1422, IV, 482; M. Ebû Bekir b. Ali v.dğr., *İstidrâkât 'alâ Târîhi't-türâsi'l-Arabî*, Cidde 1422, V, 214.

MEHMET EFENDİOĞLU

SÂCOĞULLARI

Azerbaycan'da hüküm süren
bir Türk-İslâm hânedanı
(889-929).

Adını, Mâverâünnehir'in Üsrüşene (Uşrûsana) bölgesinden Bağdat'a gelmiş asil bir Türk ailesine mensup olan Ebû's-Sâc Dîvdâd b. Yûsuf Dîvdest'ten alır. Ebû's-Sâc önce Haydar b. Kâvûs el-Afşin'in, ardından Abbâsî Devleti'nin hizmetine girdi. Azerbaycan'da Bâbek, Taberistan'da Kârinîler, Basra'da Zencî köle isyanlarının bastırılmasında etkin rol oynadı; Tarîkimekke, Di-yârîmudar, Kinnesrîn, Avâsım, Halep, Ahvaz valiliği gibi önemli görevlerde bulundu. Ahvaz valiliğinden azledilince Saffârîler'e katıldı. Kısa bir süre sonra tekrar Abbâsî Devleti'ne hizmet etmek üzere Bağdat'a gitmek için buradan ayrıldı. Ancak yolculuğu sırasında uğradığı Cündişâpûr'da vefat etti (266/879).

Ebû's-Sâc'ın ölümünün ardından oğlu Muhammed, Abbâsî Devleti'nde Tarîkimekke, Haremeyn, Enbâr ve Rahbe valiliği gibi görevlerde bulundu. 276 (889) yılında hilâfet nâibi Muvaffak-Billâh tarafından Azerbaycan valiliğine tayin edilen Muhammed merkezî yönetimin zayıflamasından faydalanarak bağımsız hareket etmeye başladı. Böylece Sâcoğulları hânedanı kurulmuş oldu. Muhammed'in Üsrüşene hâkimlerinin taşıdığı "Afşin" unvanını kullanması onun bağımsızlığının bir işareti olarak gösterilmektedir (Madelung, *CHr.*, IV, 229). Merâga'yı ele geçirip (280/893) kendisine idare merkezi yaptı. Bölgenin ve idaresindeki merkezlerin güvenliğini sağla-

dıktan sonra İrmîniye'deki gelişmeleri yakından takip etmeye başladı.

Bu sırada merkezi Ani'de bulunan Ermeni Bagratuni hânedanı İrmîniye'de en güçlü dönemini yaşıyordu. Ermeniler, I. Aşot gibi kralların gayretiyle büyük ölçüde birliğini sağlamış ve İslâm hâkimiyetinden çıkma yönünde adım atmıştı. Bu amaçla Abbâsî hilâfetiyle dostane münasebetler kuran Kral I. Simbat, 893 yılında Bizans İmparatoru VI. Leon'a bir elçi göndererek aralarındaki ittifakın yenilenmesini sağladı. Öteden beri bölgedeki Abbâsî valilerini istemeyen Ermeniler, Muhammed b. Ebû's-Sâc el-Afşin'i halifenin gözünden düşürmek ve Bizans'tan alacakları destekle onu bölgeden uzaklaştırmak istiyordu. I. Simbat 30 bin kişilik bir orduyla Azerbaycan sınırına dayandı. İki ordu burada karşı karşıya geldi, ancak barış sağlanarak savaş önlendi. Bu olayın ardından bölgedeki müslüman merkezlerine saldırı başlatan Simbat, Duvîn (Dvin) üzerine yürüyüp şehri ele geçirdi (281/894). Daha sonra müslüman yerleşim merkezlerine geniş çaplı saldırılar düzenleyen Ermeni orduları kuzeyde Kafkas dağlarına, doğuda Azerbaycan sınırına kadar yayıldı. Gürcistan ve Arrân, Ermeniler'in hâkimiyetine girdi (282/895).

Muhammed b. Ebû's-Sâc vasıtasıyla durumdaki haberden olan Halife Mu'tazid-Billâh, onun İrmîniye'nin kendi valiliğine bağlanması şartıyla Simbat'ı bertaraf edebileceğine dair teklifini olumlu karşılayarak Ermeniler üzerine yürümesini emretti. Muhammed önce Nahçıvan'a girdi, ardından Duvîn önlerine gelerek fazla bir mukavemetle karşılaşmadan şehri yeniden İslâm hâkimiyetine kattı (Grousset, s. 402). Bu arada Simbat da Muhammed'in üzerine yürüdü. Alagöz dağı eteğinde meydana gelen savaşta Muhammed yenilgiye uğradı ve barış teklifinde bulundu (Pasdermacıyan, s. 184). Simbat, İslâm ordularından gelebilecek zararı önlemek için (F. Macler, IV, 160) bu teklifi benimsedi. Daha sonra Vaspurakan bölgesindeki (merkezi Van) Ermeni Ardruni hânedanı ile temas kuran Muhammed, Ardruniler'i yanına çekmek suretiyle Simbat'ı zaafa uğratmayı düşünüyordu. Ardruni Hükümdarı Sergis Aşot, Simbat'ın işgalinden korunmak amacıyla Muhammed'e tâbi olmayı kabul etti (Grousset, s. 405).

el-Cezire Valisi Ahmed b. İsâ eş-Şeybânî'nin Kral Simbat'ı yenilgiye uğratması Muhammed b. Ebû's-Sâc'a yeniden İrmîniye'ye baskın düzenleme fırsatı verdi. Muhammed, Bagratuni merkezinin bulundu-

ğu Şirak bölgesine yürüdü, Kars'ı bir süre kuşattıktan sonra ele geçirdi (285/898). Simbat'ın karısını, gelinini ve bazı önemli şahsiyetleri yanına alarak ele geçirdiği hazineyle birlikte Duvîn'e döndü (Pasdermacıyan, s. 184). Ailesini kurtarma çarelerini aramaya başlayan Simbat, Muhammed'e itaatini bildirerek esirleri bırakması talebinde bulundu. Muhammed, Simbat ile akrabalık kurdu ve onunla bir anlaşma yaptı. Ancak Simbat anlaşma şartlarına uymayıp Gürcistan Kuropolatı II. Adarnase ile birlikte hareket etmeye başladı.

Kuzey İrmîniye'yi kontrol altına aldıktan sonra Vaspurakan bölgesine âni bir baskın düzenleyen Muhammed b. Ebû's-Sâc bölgede sürdürdüğü mücadeleler sonucu Güney İrmîniye'ye hâkim oldu. Halife Mu'tazid-Billâh, Muhammed'in Azerbaycan ve İrmîniye bölgesindeki hâkimiyetini tanıdı (285/898). Muhammed de halifeye bağlılığını göstermek üzere oğlu Ebû'l-Müsâfir Feth'i kıymetli hediyelerle birlikte Bağdat'a rehine olarak yolladı (7 Muharrem 286 / 23 Ocak 899). Azerbaycan'a dönmesinin ardından veba salgınında hayatını kaybetti (Rebîülevvel 288 / Mart 901) ve yerine oğlu Dîvdâd geçti. Dîvdâd'ın amcası Ebû'l-Kâsım Yûsuf birkaç ay sonra yeğenini yenilgiye uğratarak (Şâban 288 / Ağustos 901) Sâcoğulları'nın yeni hükümdarı oldu (Taberî, X, 638). Gençlik yıllarını Mekte'de geçiren ve iyi bir öğrenim gören Yûsuf b. Ebû's-Sâc'ın Sâcoğulları'nın başına geçmesi Simbat'ı rahatsız etmeye başladı. Halife Mükteff-Billâh'a bir elçi göndererek Yûsuf'a karşı mücadelede kendisine yardım ettiği takdirde tam bir itaat içinde olacağına ve yıllık vergisini doğrudan hazineye göndereceğine dair söz verdi. Merkezî idareden kopmalar yüzünden sıkıntı içinde bulunan halife bu teklifi kabul etti. Krallık tacı, hil'at ve kıymetli eşyalar göndererek Simbat'ı ödüllendirdi. Durumu öğrenen Yûsuf, İrmîniye'ye yürüdüysen de kışın yaklaşması dolayısıyla Duvîn'e dönmek zorunda kaldı. 292 (905) yılında isyan eden Yûsuf'a karşı mücadelede başarılı olamayacağını düşünen halife Simbat'a bir mektup göndererek Sâcoğulları üzerine yürüme teklifinde bulundu. Simbat bu teklifi fırsat bilerek Sâcoğulları'nı ortadan kaldırmak istedi, ancak bu arada Yûsuf halife ile anlaşınca zor durumda kaldı. Yûsuf, Simbat'a gözdağı vermek amacıyla yıllık vergilerini gecikmiş olanlarıyla birlikte hemen ödemesini istedi. Simbat'ın bu vergileri ödemeye kalkması ülkede büyük bir kargaşa ve sıkıntıya yol açtı. Bu durum Nahçıvan'ı yeniden ele ge-

çirmek isteyen Ardżruniler'i harekete geçirdi. Ardżruniler'in yardım isteğini olumlu karşılayan Yûsuf, Ardżruni Prensi Haçık Gagik'le anlaşıp kendisine kral unvanı verdi ve taç giydirdi (295/908). Simbat bu birleşik kuvvetle savaşmayı göze alamadı.

Halife Muktedir-Billâh döneminde Azerbaycan'ın yanı sıra İrmîniye'nin idaresi de Yûsuf b. Ebû's-Sâc'a verildi. İrmîniye topraklarına akınlara başlayan Sâcoğulları, Nahcivan'da Haçık Gagik ve kardeşi Gurgen kumandasındaki Ardżruni Ermenileri ordusuyla birleşti. Bu arada bir müslüman birliği de Karabağ bölgesine girdi. Bölgeyi elinde bulunduran Simbat, Sâcoğulları'na karşı giriştiği savaşta yenilgiye uğradı. Yûsuf böylece Karabağ'ı da hâkimiyeti altına almış oldu. 297'de (910) kuzeydoğu İrmîniye, Sâcoğulları'nın eline geçti. IV. (X.) yüzyılda Derbend de bir süre Sâcoğulları'nın hâkimiyetinde kaldı. Yûsuf, Bagratuni merkezlerine karşı başlattığı akınlarını Şirak bölgesine kadar sürdürdü. İyice sıkıştırılan Simbat barış teklifinde bulunarak teslim olmak zorunda kaldı (300/913). Bir süre sonra Şirak bölgesine kaçan Simbat, Haçık Gagik tarafından yakalanarak Yûsuf'un yanına götürüldü ve ertesi yıl idam edildi. Simbat'ın oğlu II. Aşot Erkat kurduğu çetelerle Bagrevan (Eleşkirt), Arşarunik, Şirak ve Gugark bölgelerini ele geçirdi; kuzeye yönelerek Taşir bölgesini ve Tiflis'i zaptetti (Grousset, s. 442).

Bizans İmparatoru VII. Konstantinos'un daveti üzerine İstanbul'a giden II. Aşot Erkat yanına verilen bir Bizans birliğiyle İrmîniye'ye döndü ve İrmîniye'deki kalelerin büyük bir bölümünü ele geçirdi. Ancak rakiplerinden çekinerek anlaşma ihtiyacını duydu. Azerbaycan'a gelip Sâcoğulları'na itaat arzetti. Yûsuf, Aşot'u İrmîniye kralı olarak tanıdı ve kendisine krallık tacıyla birlikte kıymetli hediyeler verdi. Halife Muktedir-Billâh da 310 (922) yılında Aşot'a "şâhinşâh" unvanı vererek onun İrmîniye krallığını tanımış oldu (Vardan, I/2 [1937], s. 161). İrmîniye'nin idaresini II. Aşot Erkat'a bırakan Yûsuf halifenin onayı ile Sâmanîler'in idaresinde bulunan Rey'e yürüdü ve hiçbir mukavemetle karşılaşmadan 304 (916) yılında şehre girdi. Ardından Kazvin üzerine yürüdüysen de Eşfâr b. Şireveyh saldırıyı püskürterek kendisini Kazvin hâkimi ilân etti.

Hilâfet merkezinde Ali b. İsâ İbnü'l-Cerrâh'in vezirlikten azledilip yerine İbnü'l-Furât el-Âkûlî'nin getirilmesi (8 Zilhicce 304 / 2 Haziran 917) Yûsuf'un aleyhine oldu. Halife Muktedir-Billâh onun etkisiyle Yûsuf'un Rey valiliğini kabul etmedi ve

Hâkân el-Müflihî kumandasındaki orduyu onun üzerine sevketti, ancak Yûsuf bu orduyu yenilgiye uğrattı (Arîb b. Sa'd, s. 67). Halife yenilgiden sonra Münis el-Muzaffer'i Azerbaycan'a gönderdi. Münis'in 305 (918) yılının ilkbaharında harekete geçtiği haberini alan Yûsuf, Rey valiliği kendisine verildiği takdirde hazineye 700.000 dinar ödemeyi teklif etti. Halife bunu kabul etmeyip kendisini Bağdat'a çağırdı. Fakat Yûsuf, Rey'in haracını toplayarak Erdebil'e döndü. Münis de Rey, Kazvin ve Ebher valiliğini Vasîf el-Begtemürî'ye verdi. Bunun üzerine Yûsuf, yeniden halifeye başvurarak Azerbaycan ve İrmîniye valiliğinde kalması durumunda Rey'den vazgeçeceğini bildirdi. Ancak halife ısrarla Bağdat'a gelmesini istedi. Halifenin bu ısrarının kendisi için bir tuzak olduğunu düşünen Yûsuf, Erdebil'de gerekli tedbirleri almaya başladı. Bu durumda Hemedan'dan hareket eden Münis el-Muzaffer, Tebriz'le Erdebil arasındaki Serat'ta Yûsuf'un ordusuyla karşılaştı (306/918). Yenilgiye uğrayan Münis yardımcı kuvvetler gelinceye kadar Zencan'a çekildi. Bu arada Yûsuf'un barış teklifi kabul görmedi. Ebû'l-Heycâ Abdullah b. Hamdân ve Ebû'l-Alâ Saîd kumandasındaki yardımcı kuvvetlerin katıldığı Abbâsî ordusu Erdebil yakınlarında Sâcoğulları ordusuyla karşılaştı (Muharrem 307 / Haziran 919). Savaşı Abbâsî ordusu kazandı. Yûsuf, Ebû'l-Heycâ'nın adamları tarafından yakalanıp Münis'in karargâhına getirildi, buradan Bağdat'a götürülerek sarayda hapsedildi (Mes'ûdî, *Mürûcû'z-zeheb*, IV, 219; İbn Miskeveyh, I, 48). Azerbaycan valiliği Muhammed b. Ubeydullah el-Fârûkî'ye verildi. Ancak Yûsuf'un gulâmı Sebük dağılmış olan orduyu bir araya getirerek Muhammed b. Ubeydullah'ın ordularını yenilgiye uğratıp Azerbaycan'ın bir kısmına hâkim oldu ve yıllık 220.000 dinar vergi karşılığında halifeden Azerbaycan valiliğinin kendisine verilmesini istedi. Halife Muktedir-Billâh, Sebük'ün bu isteğini yerine getirmek zorunda kaldı (İbn Miskeveyh, I, 50).

Muktedir-Billâh, Azerbaycan'daki siyasi sıkıntılar yüzünden ve Münis el-Muzaffer'in araya girmesiyle Yûsuf'u serbest bırakıp yılda 500.000 dinar vergi ödemesi şartıyla Rey, Kazvin, Ebher, Zencan ve Azerbaycan valiliğine tayin etti (Muharrem 310 / Mayıs 922). Yûsuf, halifenin emri üzerine Vasîf el-Begtemürî kumandasındaki birlikle Musul'a girdi, buradaki işleri yoluna koyarak Erdebil'e döndü. Daha sonra Rey'e yürüdü. Ebher ile Zencan arasında meydana gelen savaşta Sâmanî Valisi Ahmed

b. Ali'yi yenilgiye uğratarak şehre hâkim oldu (8 Zilhicce 311 / 18 Mart 924). Yerine gulâmı Müflih'i bırakıp Hemedan'a gitmek için buradan ayrıldı. Ancak isyan eden Rey halkının Müflih'i şehri terketmeye mecbur bırakması üzerine geri dönmek zorunda kaldı ve burayı yeniden itaat altına aldı (Cemâziyelâhîr 313 / Eylül 925).

Bu sırada Karmatî isyanları tehlikeli boyutlara ulaşmış, Ahsâ bölgesinde bağımsız bir devlet konumuna gelen Karmatîler, Kûfe ve Bağdat'ı tehdit etmeye başlamıştı. Yûsuf b. Ebû's-Sâc'ı 314'te (926) Azerbaycan ve İrmîniye'nin yanı sıra bütün doğu bölgelerinin valiliğine tayin eden Muktedir-Billâh, Karmatîler'e karşı savaşmak için Irak'a gelmesini emretti. Yûsuf 315 yılı başında (927) Vâsıt'a geldi. Bu arada Ebû Tâhir el-Cennâbî el-Karmatî'nin Kûfe üzerine yürüdüğü öğrenildi. Yûsuf, Vâsıt'tan hareketle Kûfe önlerine geldiğinde Karmatîler şehri ele geçirmişti. Kûfe'yi terketme çağrılarını reddeden Karmatîler, Yûsuf'la savaşa tutuştu (9 Şevval 315 / 7 Aralık 927). Beklemediği bir mukavemetle karşılaşan Yûsuf mağlûp olarak esir düştü (İbn Miskeveyh, I, 174). Bu olay Bağdat'ta büyük bir paniğe yol açtı. Münis kumandanlarından Yelbak'ı Karmatîler'i takip ve Yûsuf'u kurtarmakla görevlendirdi. Ancak Ebû Tâhir el-Cennâbî, Yûsuf'u ve diğer esirleri öldürdü (*a.g.e.*, I, 178; Arîb b. Sa'd, s. 131).

Yûsuf'un yeğeni Ebû'l-Müsâfir Feth b. Muhammed el-Afşîn, Muktedir-Billâh tarafından Azerbaycan ve İrmîniye valiliğine tayin edildi (Zilhicce 315 / Şubat 928). Ebû'l-Müsâfir'in iki yıl kadar devam eden valiliği döneminde Azerbaycan'daki gelişmelerle ilgili kaynaklarda bilgi bulunmamaktadır. Onun Şâban 317 (Eylül 929) tarihinde öldürülmesinin ardından Sâcoğulları'nın Azerbaycan'daki hâkimiyeti sona ermiş oldu. Oğlu Ebû'l-Ferec'in adı Emîr-ü'l-ümerâ İbn Râik'in önde gelen kumandanları arasında zikredilmektedir. Sâcoğulları'nın en önemli icraatının Azerbaycan ve İrmîniye'de huzurun sağlanması ve müslüman varlığının korunması olduğu söylenebilir. Azerbaycan, Sâcoğulları'ndan sonra savaş meydanı haline gelmiş, huzursuzluğa ve kargaşaya sürüklenmiştir. Abbâsî ordularında yer alan ve Yûsuf b. Ebû's-Sâc'a bağlı olarak hizmet gören gulâm kıtalarına Sâciyye denilirdi.

BİBLİYOGRAFYA :

Ya'kûbî, *Târîh*, II, 473, 477-478, 486, 497; Taberî, *Târîh* (Ebû'l-Fazl), bk. İndeks; Mes'ûdî, *Mürûcû'z-zeheb* (Abdülhamîd), I, 202-206; IV, 179, 219, 220; Arîb b. Sa'd, *Şîlatü Târîhi'l-Taberî* (Ta-

berî, *Târîh* [Ebû'l-Fazl], XI içinde), s. 67, 71, 81, 130-131; İbn Miskeveyh, *Tecâribü'l-ümem*, I, 16, 45, 47-48, 50, 82, 146-147, 174-176, 178; Muhammed b. Abdülmelik el-Hemedânî, *Tekmilâtü Târîhi'l-Taberî* (Taberî, *Târîh* [Ebû'l-Fazl], XI içinde), s. 224, 249, 254-257; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, VII, 362, 373, 396, 464, 473, 509; VIII, 54, 100-103, 136, 145, 170-173; F. Macler, "Armenia", *The Cambridge Medieval History*, Cambridge 1927, IV, 153-161; R. Grousset, *Histoire de l'Arménie*, Paris 1947, s. 402, 405, 430-439, 442-446, 450; H. F. B. Lynch, *Armenia Travels and Studies*, Beirut 1969, I, 339-347; E. Honigmann, *Bizans Devletinin Doğu Sınırı* (trc. Fikret İşıltan), İstanbul 1970, s. 145-146; Edib es-Seyyid, *İrmîniyye fi't-târîhi'l-'Arabî*, Halep 1972, s. 147-171; Sâbir Muhammed Diyâb, *İrmîniyye mine'l-fethi'l-İslâmî ile'l-müstehilli'l-karni'l-hâmis el-hicrî*, Kahire 1978, s. 155-190; W. Madelung, "Minor Dynasties Northern Iran", *CHIr*, IV, 228-231; a.mlf., "Banû Sâj", *EIr*, III, 718-721; Hakkı Dursun Yıldız, "Sâcoğulları", *Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi*, İstanbul 1989, VI, 81-136; a.mlf., "Azerbaycan'da Hüküm Sürmüş Bir Türk Hânedânı Sâc Oğulları I", *TD*, sy. 30 (1976), s. 109-118; a.mlf., "Azerbaycan'da Hüküm Sürmüş Bir Türk Hânedânı Sâc Oğulları II", *TED*, sy. 9 (1978), s. 107-128; a.mlf., "Azerbaycan'da Hüküm Sürmüş Bir Türk Hânedânı Sâc Oğulları III", *TD*, sy. 32 (1979), s. 29-70; Hrant Pasdermacıyan, *Târîh-i Ermenistân* (trc. Muhammed Kâdî), Tahran 1369, s. 184; M. F. Brosset, *Gürcistan Tarihi* (trc. H. D. Andreasyan, haz. Erdoğan Merçil), Ankara 2003, s. 235 vd.; Vardan, "Türk Fütuhâtı Tarihi" (trc. H. D. Andreasyan), *Tarih Semineri Dergisi*, I/2, İstanbul 1937, s. 159-161; Süleyman Harâbiş, "İmâretü Benî's-Sâc fî Azerbaycân ve İrmîniyye", *Ebhâşû'l-Yermük*, XVII/4, İrbid 2001, s. 797-849; Ali İpek, "Azerbaycan'da Hüküm Sürmüş Bir Türk Hanedanı Sâcoğulları-Ermeni Münasebetleri: Muhammed el-Afşîn Dönemi (889-901)", *EKEV Akademi Dergisi*, VIII/21, Ankara 2001, s. 203-214; a.mlf., "Azerbaycan'da Hüküm Sürmüş Bir Türk Hanedanı Sâcoğulları ile Ermenilerin Münasebetleri: Ebu'l-Kasım Yusuf Dönemi (901-927)", a.e., IX/25 (2005), s. 189-200; A. Zeki Velidi Togan, "Azerbaycan", *İA*, II, 94, 100; M. Streck, "Dvin", a.e., III, 682-683; a.mlf., "Ermeniy'e", a.e., IV, 319-320; Cl. Huart, "Sâciler", a.e., X, 16-17; C. E. Bosworth, "Sâdjids", *EL* (Ing.), VIII, 745-746; Faruk Sümer, "Muhammed b. Ebû's-Sâc", *DiA*, XXX, 524-526.

ALİ İPEK

Antoine
Isaac
Silvestre
de Sacy

zamanda Doğu bilimlerine âşinalık kazanmaya başladı; bu dillerin ardından Türkçe ve Farsça öğrendi. 1789 Fransız İhtilâli öncesindeki yıllarda yaşanan karışıklıklara rağmen kendini bilim ve edebiyat çevrelerine tanıttı. 1785'te Académie des Inscriptions et Belles Lettres'e serbest üye, 1792'de olağan üye ve 1803'te başkan seçildi (başkanlığa 1822 yılına kadar dört defa daha seçilmiştir). 1795'te Ecole des Langues Orientales kurulduğunda Arapça kürsüsünün, 1806'da Collège de France'ta Farsça kürsüsünün başına getirildi. 1808'de Seine milletvekili seçilerek siyasete atıldıysa da ilimden hiçbir zaman kopmadı. 1815'te Paris Üniversitesi'ne, 1823'te Collège de France'a rektör oldu. 1832'de senato üyeliğine seçildi; ayrıca Dışişleri Bakanlığı ile sürekli ilişki içinde bulundu. Uzun zaman eğitim şurası üyeliği yaptı. 1833 yılında Bibliothèque Impériale'in (Bibliothèque Nationale) Doğu yazmaları onun sorumluluğuna verildi. Öldüğünde üçüncü dereceden Légion d'Honneur nişanı sahibi idi. Silvestre de Sacy başta dil bilimi, tarih, edebiyat, coğrafya, epigrafi ve nümismatik olmak üzere çeşitli alanlarda pek çok kitap ve *Journal asiatique*, *Journal des savants*, *Repertorium für biblische und morgenländische Literatur* gibi dönemin en önemli dergilerinde birçok makale yazmış, pek çok Arapça ve Farsça yazmayı neşretmiş, birçoğunu Fransızca'ya çevirmiştir. Bir ara Mısır hiyerogliflerinin çözümüyle uğraşmış, fakat başarı sağlayamamıştır.

Eserleri. Telifleri: *Mémoires sur divers événements de l'histoire des arabes avant Mahomet* (Paris 1785), *Mémoires sur l'origine et les anciens monuments de la littérature parmi les arabes* (Paris 1785), *Principes de grammaire générale* (Paris 1799), *Chrestomathie arabe ou extraits de divers écrivains tant en prose qu'en vers* (I-III, Paris 1806; I-II, Paris 1826-1827), *Grammaire arabe* (I-II, Paris 1810), *Discours sur les traductions*

d'ouvrages écrits en langues orientales (Paris 1810), *Premier mémoire sur la nature et les révolutions du droit de propriété territoriale en Egypte* (Paris 1815), *Poème d'Ascha* (Paris 1816), *Livre de Calila et Dimna ou fables de Bidpai* (Paris 1816), *Mémoire sur l'origine du culte que les druzes rendent à la figure d'un veau* (Paris 1818), *Mémoire sur la dynastie des assassins et sur l'étymologie de leur nom* (Paris 1818), *Second mémoire sur la nature et les révolutions du droit de propriété territoriale en Egypte* (Paris 1821), *Les séances d'al-Hariri* (Paris 1822), *Troisième et dernier mémoire sur la nature et les révolutions du droit de propriété territoriale en Egypte* (Paris 1824), *Anthologie grammaticale arabe ou morceaux choisis de divers grammairiens et scolastes arabes* (Paris 1829), *Traité élémentaire de prosodie et de l'art métrique des arabes* (Paris 1831), *Alfyya d'Ibn-Mâlik ou la quintessence de la grammaire arabe* (Paris 1833), *Exposé de la religion des druzes* (I-II, Paris 1838).

Neşirleri: İbn Ebû's-Sürûr el-Bekrî, *el-Kevâkibü's-sâ'ire fî ahbâri Mısır ve'l-Kâhire* ("Les livres des étoiles errantes qui contiennent l'histoire l'Egypte et du Caire", *Notices et extraits des manuscrits de la Bibliothèque nationale*, Paris 1787, I, 165-280); Tyanalı Apollonios, *Kitâbü Sirri'l-halîka* ("Le livre du secret de la créature", a.g.e., Paris 1799, IV, 107-158); Devletşah, *Tezkiretüş-şu'arâ* ("Histoires des poètes", a.g.e., IV, 220-272); Nehrevâlî, *el-Berku'l-Yemânî fi'l-fethi'l-'Osmânî* ("La fauldre du Yémen ou conquête du Yémen par les othomans", a.g.e., Paris 1799, IV, 412-504); Nehrevâlî, *el-İlâm bi-a'lâmi beledi'llâhi'l-harâm* ("La livre qui apprend à connaître la ville sainte de Dieu ou histoire de la Mecque", a.g.e., Paris 1799, IV, 538-591); Ali b. Hüseyin el-Mes'ûdî, *et-Tenbîh ve'l-iş-râf* ("Le livre de l'indication et de l'admonition ou l'indicateur et le moniteur", a.g.e., Paris 1810, VIII, 132-199); Dâni, *el-Mukni' fî ma'rifeti haţtı meşâhifi'l-emşâr* ("Traité sur l'orthographe primitive de l'Alcoran", a.g.e., Paris 1810, VIII, 290-332); Kellî ve Dimne'nin Ebû'l-Meâlî Nasrullah b. Muhammed el-Gaznevî tarafından yapılan Farsça çevirisi (a.g.e., Paris 1818, X, 94-196, 265-268); Seyyid Şerîf el-Cür-cânî, *et-Ta'rîfât* ("Définitions", a.g.e., Paris 1818, X, 1-93); Abdurrahman-ı Câmî, *Nefeâtü'l-üns min hazâratü'l-kuds* ("Les haleines de la familiarité provenant

SACY, Antoine Isaac Silvestre de
(1758-1838)

Fransız şarkiyatçısı.

Paris'te doğdu. Yedi yaşındayken babası öldüğü için annesi tarafından yetiştirildi ve en iyi öğretmenlerden ders aldı. Napoléon devri aristokratlarından. Kendisine 1809'da İmparatorluk şövalyesi, 1813'te İmparatorluk baronu unvanları verilmiştir. Grekçe ve Latince'yi çocukken öğrendi. Daha sonra bir Benedikten rahibinden İbrânîce ve Arapça dersleri almaya, aynı